

KAJENJE IN RAK PRI ŽENSKAH

Vera Pompe-Kirn

UVOD

V znanem strokovnem časopisu Surgeon General's Report je bil že leta 1964 zapisan tale stavek: *"Cigarette smoking is causally related to lung cancer in men; the magnitude of the effect of cigarette smoking far outweighs all other factors. The data for women, though less extensive, point in the same direction."*

Danes ni nobenega dvoma več, da je kajenje cigaret tudi pri ženskah povezano z večjim tveganjem zbolevanja za pljučnim rakom. 75-80% pljučnega raka pri ženkah pripisujejo kajenju in le 20-25% drugim znanim pa tudi še neznanim nevarnostnim dejavnikom. Danes je tudi že povsem jasno, da je s kajenjem cigaret povezano tudi večje tveganje zbolevanja za vsemi ostalimi kadilskimi raki: raki grla, ustne votline, žrela, požiralnika, ledvic, mehurja, trebušne slinavke in celo materničnega vratu. Za nekatere od naštetih rakov je dodatno tveganje, ki ga povzroči kajenje, večje, za druge manjše.

V prispevku je naveden pretekli in napovedan prihodnji trend incidence ter umrljivost zaradi kadilskih rakov pri ženskah v Sloveniji.

GRADIVO IN METODE

Gradivo so podatki Registra raka za Slovenijo (1961-1998), podatki podatkovne zbirke umrlih Inštituta za varovanje zdravja RS (1985-1999) in podatki Arhiva družboslovnih podatkov pri Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Metode so sodobne standardne metode opisne epidemiologije.

Incidenca pomeni število novih primerov, stopnja incidence pa to število, preračunano na 100.000 moških oz. žensk.

Relativno tveganje je razmerje med incidenco bolezni v izpostavljeni skupini in incidenco bolezni v neizpostavljeni skupini. Pomeni torej relativno spremembo tveganja glede na osnovno incidenco pri neizpostavljenih. Če je relativno tveganje različno od 1, pomeni, da obstaja zveza med dejavnikom tveganja in boleznijo; če je večje od 1, je zveza pozitivna, če je manjše od 1, je negativna.

IZSLEDKI

Zaenkrat se je pri ženskah v Sloveniji incidenca vseh "kadilskih" rakov večala (slika 1) in taka je tudi napoved za to desetletje.

Umrljivost zaradi naštetih rakov se je pravtako večala (razpredelnica 1).

Razpredelnica 1, Število umrlih žensk zaradi izbranih kadilskih rakov v obdobju 1985-1989 in 1995-1999.

Vzrok smrti	1985-1989	1995-1999
Pljučni rak	123	182
Rak mehurja	25	33
Ledvični rak	25	40
Rak grla	4	6
Rak trebušne slinavke	78	114

Ker je pljučni rak tisti, pri katerem je pri kadilkah v primerjavi z nekadilkami tveganje zbolevanja največje, smo trende tega raka primerjali s preteklimi trendi kadilskih navad žensk v Sloveniji presečno in glede na rojstno leto. Odstotek nekadilk med vsemi ženskami skupaj, starimi od 20-80 let, se je manjšal do leta 1994, odstotek kadilk je bil največji leta 1989 (slika 2). Podatki pa so čisto drugačni po posameznih starostnih skupinah. V najstarejši skupini žensk, starih 65 let in več, je bil odstotek nekadilk največji (83 %), pri mlajših od 50 let pa komaj še 53%. Glede na rojstno leto je bil odstotek kadilk največji v generaciji, rojeni okoli leta 1955, in je bil z izjemo generacije, rojene okoli leta 1975 (23%), vedno večji od 30% (slika 3). Odstotek nekadilk pa se je v generaciji, rojeni po drugi svetovni vojni, strmo manjšal. V teh generacijah se je tudi starost ob pričetku kajenja stalno zniževala (slika 4).

Opazovanje tako nevarne razvade kot je kajenje po generacijah, je nujno tako za smiselno napovedovanje problema njenih posledic (pljučni rak je samo ena!) kot za smiselno načrtovanje zdravstveno-vzgojnih ukrepov.

RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK

Vse bolezni, ki so se izkazale kot posledice kajenja pri moških, se pojavljajo tudi pri ženskah. Z ozirom na to, da kajenje med ženskami v Sloveniji, z izjemo najmlajših generacij, ni bilo nikoli tako razširjeno kot pri moških, tudi posledičnih sprememb vključno z rakom, ne moremo pričakovati v bližnji prihodnosti v tako velikem obsegu.

Epidemiološke študije so pokazale, da je tveganje kadilk v primerjavi z nekadilkami največje za pljučnega raka (10- kratno), pomembno pa je tudi za rake grla, žrela in požiralnika (okoli 5 - kratno) ter za raka mehurja (okoli 3 kratno). Za raka ledvic, trebušne slinavke in materničnega vratu pa je relativno tveganje zaradi številnih drugih karcinogenih sodejavnikov težje izmeriti. V eni zadnjih epidemioloških raziskav v ZDA so npr. za ledvični rak kajenju pripisali 18% "krivdo".

Za prvo skupino rakov, kjer je relativno tveganje dobro določeno, velja, da je tveganje večje, če ženske prično s kajenjem zgodaj, če kadijo veliko cigaret, če je kakovost cigaret slaba in če kadijo dolgo vrsto let. Z opuščanjem kajenja pa se tveganje manjša.

Z ozirom na opravljene raziskave, je v Sloveniji potrebno vso skrb posvetiti predvsem najmlajšim, sedanjim srednješolskim generacijam deklet in tistim ženskam, ki so bile rojene med leti 1950-1965, pri katerih se je delež nekadiilk drastično zmanjšal in danes sploh še niso dosegle tiste starosti, pri kateri se pozne posledice kajenja pokažejo v največji meri.

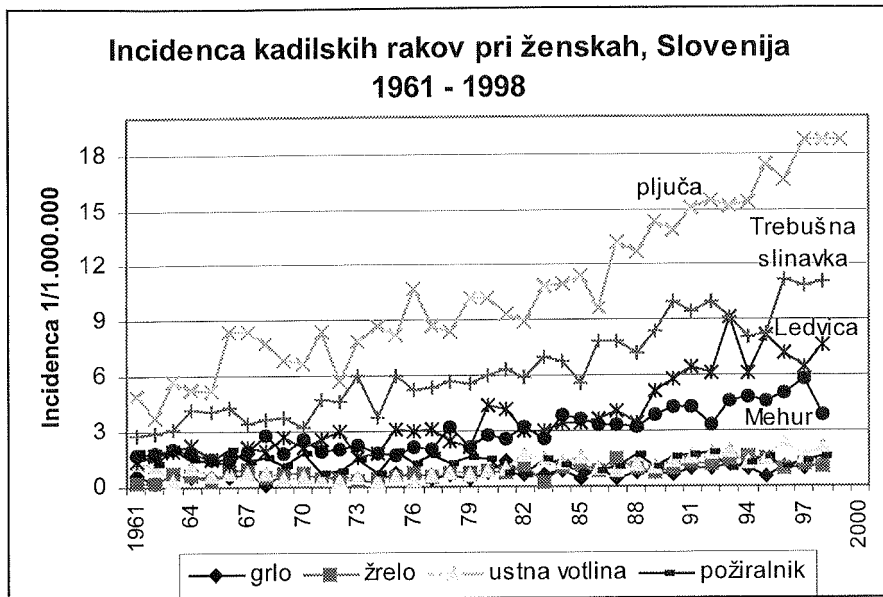
LITERATURA:

1. Incidenca raka v Sloveniji 1998. Onkološki inštitut, Ljubljana 2001.
2. Pompe Kirn V, Japelj B. Trend incidence pljučnega raka in kadilskih navad pri ženskah v Sloveniji. Zdravstveni vestnik 69:10,679-682, 2000.
3. Toš N in sod. "Slovensko javno mnenje 1981/82, 1989, 1994, 1996". Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, FSPN 1982, 1989, FDV 1994, 1996. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov pri FDV, 1999.
4. Toš N in sod. "Slovensko javno mnenje 1976 in 1978". Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, FSPN 1976 in 1978. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov pri FDV, 1999.
5. U.S. Public Health Service. Smoking and Health: A Report of the Surgeon General, U.S. Department of Health, Education and Welfare, Public Health Service, Washington, 1964.
6. Zakon o omejevanju tobačnih izdelkov, *Ur. l. RS, št. 57-3318/96*, Uradni list, Ljubljana, 1996.
7. Colditz AG. Illnesses caused by smoking cigarettes. *Cancer Causes and Control* 2000; 11, 93-7.
8. Čakš T. Prevalenca kajenja pri ženskah v Ljubljani. Ženske in tobak. Dan brez cigarete. Dobrna 14.-15.11.1999. Društvo za promocijo in vzgojo za zdravje Slovenije, Urad WHO, Ministrstvo za zdravstvo, Ljubljana 1999, 9-16.
9. Stergar E. Kajenje dijakov in dijakinj prvih letnikov srednjih šol v Sloveniji. Ženske in tobak. Dan brez cigarete. Dobrna 14.-15.11.1999. Društvo za promocijo in vzgojo za zdravje Slovenije, Urad WHO, Ministrstvo za zdravstvo, Ljubljana 1999, 23-8.
10. Zeegers MPA, Tan FES, Dorant E, van den Brandt PA. The impact of characteristics of cigarette smoking on urinary tract cancer risk. *Cancer* 2000; 89, 630-9.

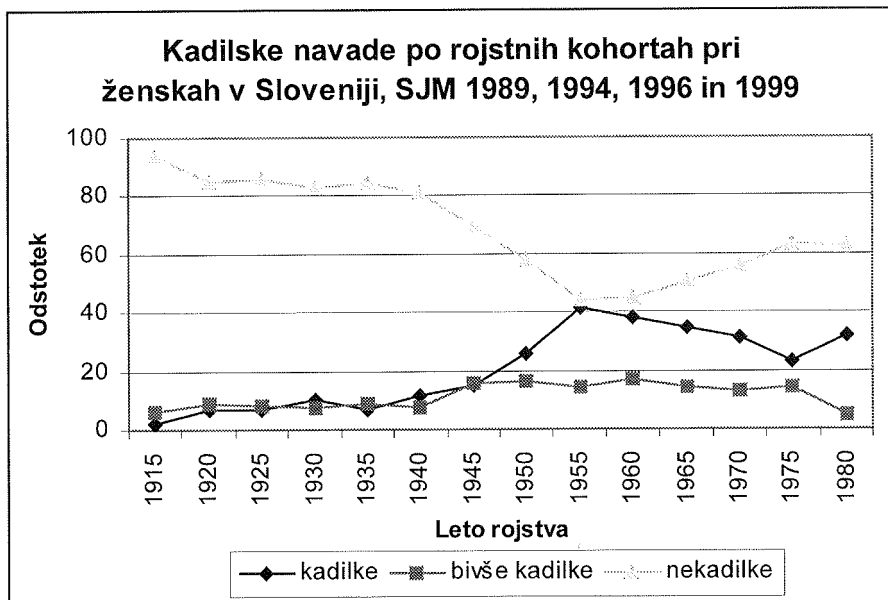
SLIKE:

- Slika 1. Stopnja incidence kadilskih rakov pri ženskah v Sloveniji 1961-1998
- Slika 2. Kadilske navade žensk v Sloveniji: SJM 1976, 1978, 1981, 1989, 1994, 1996 in 1999.
- Slika 3. Kadilske navade žensk po rojstnih kohortah v Sloveniji: SJM 1989, 1994, 1996 in 1999.
- Slika 4. Kadilske navade žensk po rojstnih kohortah v Sloveniji: pričetek kajenja, trajanje kajenja: SJM 1989, 1994, 1996 in 1999.

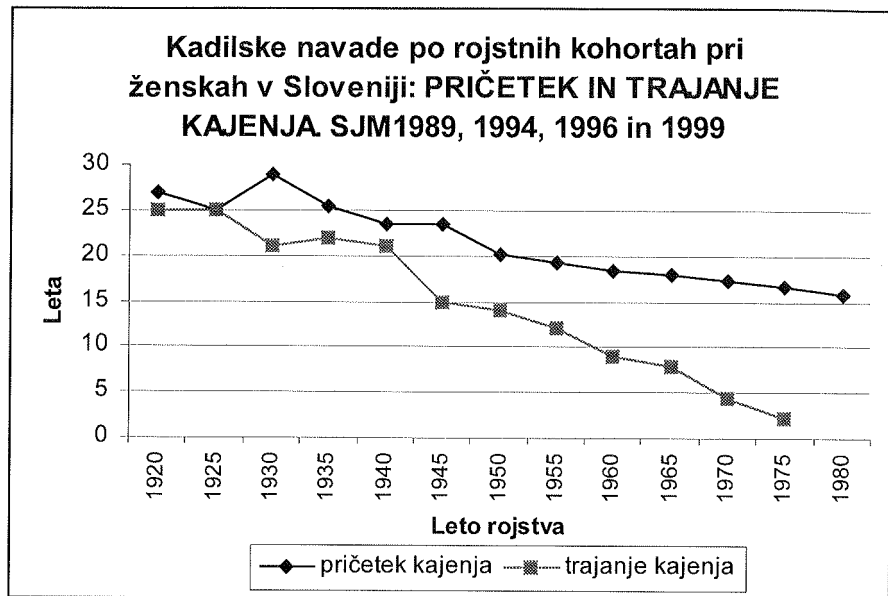
Slika 1

Slika 2

Slika 3

Slika 4

